

ТУРИСТИЧКЕ ВРЕДНОСТИ ЈЕЗЕРА БЈЕЛАСИЦЕ

TOURISTIC FEATURES OF THE BJELASICA LAKES

Извод

Језера Бјеласице — Биоградско, Пешића, Велико Урсуловачко, Мало Урсуловачко, Велико Шишко и Мало Шишко, доста неуједначеног водног биланса и тешко приступачна у зимској половини године, представљају комплементарну туристичку вредност ове планине. То значи да сама по себи не утичу на опредељење туриста за посету Националног парка Биоградска гора. Због тога се туристички морају валоризовати заједно са осталим потенцијалима, чију туристичку вредност повећавају, условљавајући комплекснију туристичку понуду и упечатљивију пропаганду. Већина језера Бјеласице је локалног и регионалног туристичког значаја. Ово утолико пре, што у Црној Гори постоје већа и сликовитија планинска језера. Изузетак чини Биоградско језеро, које је, захваљујући повољном туристичко-географском положају, одличној саобраћајној повезаности и величини, туристичка вредност републичког и југославенског значаја.

Abstract

Lakes of the Bjelasica — Biogradsko, Pešića, Veliko Ursulovačko, Malo Ursulovačko, Veliko Šiško and Malo Šiško — are small in both the terms of area they occupy or the volume, have quite heterogeneous water balance and are hardly accessible in the winter; but they represent a complementary touristic feature of the mountain. This means that, on their own, they would hardly influence the decision to visit the Biogradska Gora National Park. Therefore, these lakes have to be evaluated together with other existing po-

* Др Стеван М. Станковић, проф., Николе Рибарића, 4, 11080 Земун

tentials whose value the increase, thereby leading to a wholesome, offer and more appropriate advertising. The majority of the Bjelasica lakes have local and regional touristic potential. A sole exception is Biogradsko lake which assumes a better position on the republic or Yugoslav scale owing.

УВОД

Смештена између Лима, Таре, Равне ријеке и Бистрице, планина Бјеласица је за време леденог доба била захваћена два глацијацијама. Ледници Бјеласице су од великог значаја за савремени изглед планине и постанак већег броја хидрографских објеката на њој, међу којима се посебно истичу сликовита језера. Смештена у цирковима и терминалним басенима, иако по постанку млада, налазе се у одмаклим фазама еволуције, што је потврда чињенице да су језера пролазни хидрографски објекти. Постојање већег броја мочвара на Бјеласици (Шеварина локва, Ропска локва, Ракитска локва), указује да је у прошлости овде било више језера него данас. За потребе савременог туризма језера Бјеласице имају значај комплементарних вредности. То значи да се туристички морају валоризовати заједно са Националним парком Биоградска гора и његовим окружењем. У основи представљају локалне и регионалне туристичке вредности, са изузетком Биоградског језера, које има ширу контрактивну зону и даје основно обележје простору у којем се налази. Захваљујући повољном туристичко-географском положају и одличној саобраћајној повезаности, величини и окружењу, не остаје за већим ледничким језерима не само у Црној Гори, већ и у Југославији. Степен туристичке валоризације и презентације Биоградског језера зависи од успешности решења проблема одржавања високих водостаја за време летњих месеци, када се стиче и низ других погодности за интензивним развојем домаћег и страног туризма. Заштита и валоризација морају базирати на начелима концепције активне заштите животне средине, којом се пледира на превентивним акцијама уређења простора и искључује могућност последичног санирања већ нарушених екосистема. Туристичка валоризација ледничких језера Бјеласице мора бити усклађена са акцијама њихове заштите. Ово због тога што само чиста и добро заштићена језера представљају праву туристичку вредност. Заштита језера Бјеласице мора бити таква да не изазива велике промене природног изгледа, да не условљава обимне и видљиве грађевинске радове и објекте. Заштићена језера не смеју постојати само ради себе и подсећати на слике у скупоценим рамовима, већ таква да служе виталним потребама човека и људског друштва, садашњој и будућим генерацијама.

ПРЕДИСПОЗИЦИЈЕ ПОСТАНКА ЈЕЗЕРА

Планина Бјеласица захвата површину од 130 km². Главни планински венац се пружа од Мојковца и Колашина до Иванграда и Лубнице. Уз овај, истичу се још два планинска венца динарског правца пружања. Три планинска пребена и већи број речних долина, које су за време плеистоцена представљале ледничке валове, потенцирају велику хоризонталну и вертикалну дисекцију рељефа. Геолошку основу Бјеласице чине црвенкасти и зеленкасти кварцевити шкриљци, дебеле наслаге сивих и црвенкастих кречњака, са наслагама глине и наносима моренског и флувиоглацијалног материјала. У централном делу се истичу еруптиви, изнад којих су кречњаци, пешчари и шкриљци. Велико пространство вододрживих стена и чест контакт са кречњацима, условио је постојање већег броја извора, од којих постају потоци и речице из сливова Таре и Лима. Вододрживе стене и знатна количина падавина, омогућују постојање језера, која датирају из плеистоцена, а смештена су у цирковима и терминалним басенима.

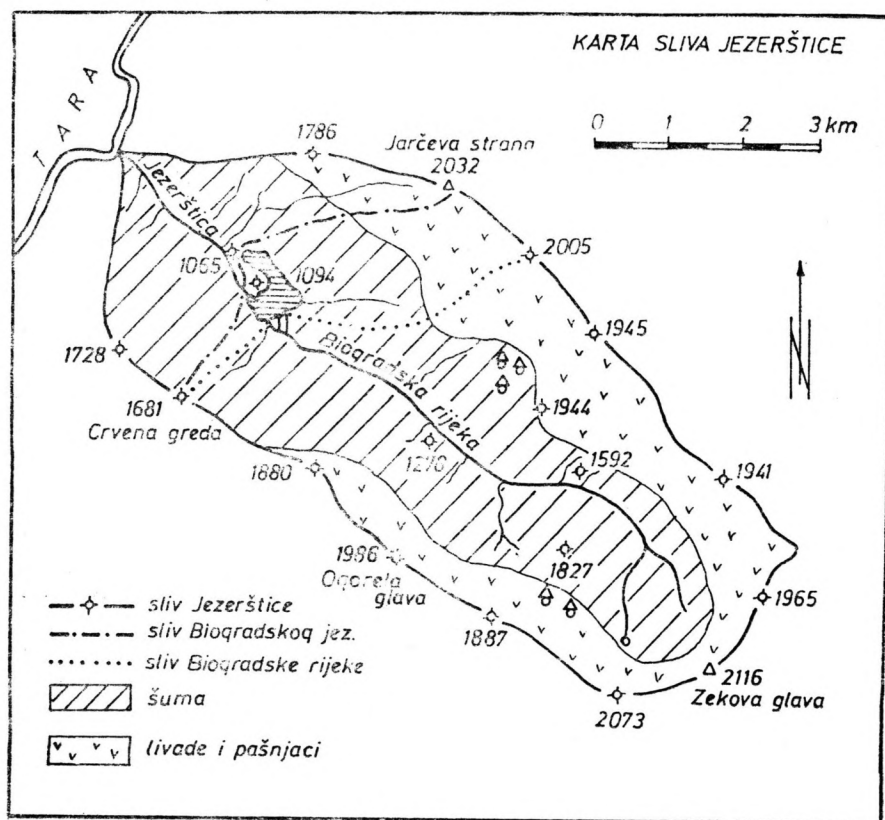
За време плеистоцена Бјеласица је била захваћена двема глацијацијама. Међутим, глацијални рељеф и бројне пратеће појаве, нису довољно истражени. Део Бјеласице између Биоградске ријеке, на југу и Бјелојевићке ријеке, на северу, познат под називом Шишка планина, био је центар плеистоцене глацијације. За време старије фазе глацијације, ледници Бјеласице су били дужи и моћнији. Полазили су из бројних циркова и кретали се валовима ка нижим деловима планине и њеном подножју. Дужина долинских ледника била је различита, а њихова ерозивна снага и количина акумулираног материјала и данас јасно уочива. Чеоне морене долинских ледника јављају се на висини од 1.112 m код Биоградског језера, 1.295 m на ушћу Пешића ријеке у Јеловицу, 1.300 m североисточно од Кључа, 1.460 m у горњем току Бјелојевића ријеке и 1.558 m у долини Суводола. За време млађе фазе глацијације, ледници су се одржавали само у цирковима у највишем делу планине. Судаћи по висини моренских наслага и висини дна појединих циркова, закључено је да је висина плеистоцене границе на Бјеласици била 1.700 m (Милојевић Ж. Б., 1934).

Ледници Бјеласице од пресудног су значаја за савремену морфолошку структуру планине и постанак већег броја језера и локви. Језера Бјеласице су: Биоградско, Велико Урсловачко, Мало Урсловачко, Велико Шишко, Мало Шишко и Пешића језеро.

БИОГРАДСКО ЈЕЗЕРО

Најпознатије, најпривлачније и највеће језеро Бјеласице је Биоградско. Спада у највеће лимнолошке објекте Црне Горе.

Лежи на 1.094 m надморске висине и припада сливу Таре. При водостају од 650 cm, достиже дужину од 875 m, максималну ширину 410 m и просечну 261 m. Одликује се ситно разуђеном обалом, чија дужина премашује 3,3 km. Северни део обале чини стрма и добро пошумљена падина Јарчеве стране. Источни део је нижи, јер је представљен делтастим ушћем Биоградске ријеке, односно наносном равницом изграђеном од песка, муља и биљних остатака, који се јасно запажају при ниским водостајима, нарочито карактеристичним за јули и август 1990, када су забележени дуготрајни периоди без падавина, пресахли извори и када се по знатном делу муљевитог дна Биоградског језера могло ходати.

Сл. 1. Биоградско језеро и његово непосредно окружење

Површина Биоградског језера, при водостају од 650 cm, је 228.500 m², а запремина воде 1.052.760 m³. Језеро тада оставља пријатан утисак на посетиоце, омогућује веслање, риболов и купање. Дубоко се увлачи према делти Биоградске ријеке и

слободно прелива преко ниске бране којом је спречен неконтролисани одлив воде Језерштицом, језерском отоком, притоке Таре. Највећа дубина воде је 12,1 m, а просечна 4,5 m. Због великих амплитуда водостаја током године, сви морфометријски показатељи Биоградског језера су веома променљиви. За време лета и почетком јесени, ниво језерске воде нижи је у односу на пролећни 4 до 6 m. Језерска вода испуњава тада само северозападни део басена. Дубина воде смањи се на 5 m, дужина на 400 m, ширина на 200 m, површина износи 58.000 m², а запремина 210.000 m³ (Станковић М С., 1975).

Биоградско језеро је проточно. Главне притоке су му Биоградска ријека и поток Бендовац, а једина отока Језерштица, Притоке отоке, падавине, испаравање и подземно процеђивање воде, основни су показатељи водног биланса Биоградског језера и фактори за уважавање у акцијама санације и туристичке валоризације. Први максимум водостаја је у мају (кише и отапање снега). Секундарни максимум водостаја је у новембру (јесење кише). Примарни минимум језерског водостаја забележен је у септембру (недостатак падавина, велико испаравање). Други минимум водостаја карактеристичан је за јануар, када има снега, али се он не отапа и не утиче у притоци река. Амплитуда екстремних водостаја Биоградског језера достиже 7 до 9 m. Овакве вредности основни су проблем туристичке валоризације Биоградског језера, утолико више што се ниски водостаји јављају у летњим месецима, када су туристичка кретања најинтензивнија. Велике осцилације језерског нивоа сметња су уређења приобалног појаса, трасирања стаза, лоцирања везова за чамце и избора места за риболов. Уз то, негативно се одражавају на живи свет језера, број врста и популацију. Водни биланс Биоградског језера је позитиван у хладнијој половини године, када је притока воде веће од губљења и кад је број туриста који га посећују незнатан. Током лета, водни биланс језера је негативан, те му се површина и запремина смањује и зато губи део туристичке привлачности.

За постанак басена Биоградског језера од највећег је значаја глацијација највиших делова Бјеласице. Из циркова у изворишту Биоградске ријеке, ледник се кретао валовском долином више од 8 km, примајући мање бочне ледничке језике. Ледник Биоградске ријеке се спуштао до 1.000 m надморске висине и ту наталожио моренски материјал, преградивши валов у којем је створен издужен и простран терминални басен. Заграђен чеоном мореном, басен Биоградског језера је у прошлости био простран и дубљи него данас. Препливањем воде преко моренског бедема формирала се језерска отока, претеча Језерштице. Она је уназадним усецањем изградила дубоку долину и омогућила све веће истицање језерске воде, те се језеро смањивало. На смањење језерског басена утицала је и Биоградска ријека, која га засипа вученим наносом. Биоградско језеро је угрожено и све

већим процеђивањем воде кроз моренски материјал, који је у висини језера широк 60 m. Вода која се процеђује кроз моренску пречагу испира ситне честице, те је пролаз воде лакши и бржи, утолико пре што се репресивном ерозијом Језерштице, пречага снижава и сужава (Петровић Ј., 1970). „Губљење језерске воде настаје из више узрока, али је свакако основни од њих кавернозност тријаских кречњака, у којима се на северозападном делу језера, по самом његовом ободу налази преко 15 мањих вртача. Поред кавернозности кречњака, губљење воде знатно доприносе и бројне прслине и пукотине ових, тектонски јако оштећених кречњака. Највеће количине воде губе се дуж прслина, пукотина и карских канала кроз саме кречњаке; добар део воде губи се дуж контактне зоне између еруптива и кречњака; најзад, практично незнатна количина воде губи се и кроз прслине у еруптиву“ (Јањић М., 1956).

Сл. 2. Биоградско језеро при ниском водостају

Затварање понора на дну Биоградског језера је сложен посао. Захтева привремено исушивање језера, што се може извести скретањем Биоградске ријеке ка Језерштици. Спречавање процеђивања воде кроз моренски материјал могуће је постићи постављањем бетонске завесе дубине до 20 m. Радови се могу извести тако да се бетон не мора видети на површини, како не би

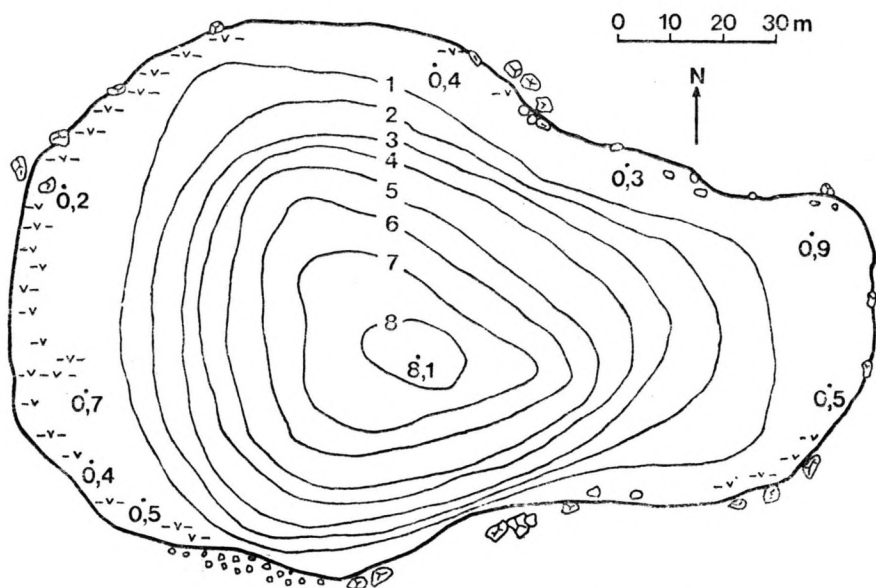
нарушавао природни амбијент. Одржавањем високих водостаја Биоградског језера за време лета вишеструко би се повећала његова туристичка вредност. Санација, као претходница валоризације, предуслов је планског газдовања Биоградским језером. Повећаним прометом туриста могли би се остварити задовољавајући економски ефекти. Нека мишљења да се на територији Националног парка Биоградска гора, односно на Биоградском језеру, не смију изводити никави радови, нису оправдана, јер воде допуштању ишчезавања језера, а не правој и сврсисходној заштити. Време за почетак радова на очувању Биоградског језера давно је почело. Ниски водостаји из летњих месеци 1990, уз смањивање језера до неслућених димензија, потврђују чињеницу о еволутивности језера. Превентивна заштита као основа валоризације може се планирати до унапред предвиђених детаља. За разлику од тога, санирање последица већ деградираних еколошких појава и процеса, скуп је и мукотрпан посао, праћен низом непознаница. Искуства из наше земље и света показују да се једном нарушени еколошки односи у језерима, као веома еволутивним лимнолошким објектима, тешко успостављају (Станковић М. С., 1976).

УРСУЛОВАЧКА ЈЕЗЕРА

Под издуженим гребеном Велике Островице у централном делу Бјеласице, на надморској висини од **1.895 m**, налази се Велико Урсуловачко језеро, које се назива и Курикућко, по оближњем селу. Недалеко од овог, на надморској висини од **1.760 m**, налази се Мало Урсуловачко језеро. Оба тешко приступачна у већем делу године, добро су позната сточарима који у околини напасају своја стада, и планинарима, који се крај језера одмарају за време својих похода по Бјеласици.

Велико Урсуловачко језеро је дугачко **162 m**. Највећа ширина му је **106 m**, а просечна **75 m**. Обалска линија му је слабо разуђена и за време лета дугачка **445 m**. Површина овог језера је **12.200 m²**, а запремина воде **35.320 m³**. Највећа дубина језера је **8,1 m**, а просечна **2,9 m**. Настало је акумулацијом воде у цирку, који се развио између Црне главе, Велике Островице и Десине горе и један је од највиших на Бјеласици. Изглед цирка показује да је језеро у прошлости било пространије и дубље него данас. Годишња амплитуда језерског нивоа достиже **1 m**, те се обалска линија помера до **10 m** по хоризонтали, а запремина и површина знатно мењају. Велико Урсуловачко језеро се храни водом падавина и два извора који се јављају у приобалном појасу. Воду губи испаравањем. Због велике надморске висине, дуго током зиме језеро је под ледом. Током летњих месеци температура површинског слоја воде достигне **14°C** и одликује се великом чистоћом и провидношћу која износи **6,5 m**. Суви оста-

так је 80 mg/l, укупна тврдоћа воде 2,8° dН, а карбонатна 2,5° dН. Магнезијум, сулфати, хлориди и силицијумдиоксид у језерској води потичу од еруптивних стена које граде околину језера.

Сл. 3. Изобатска карта Великог Урсуловачког језера

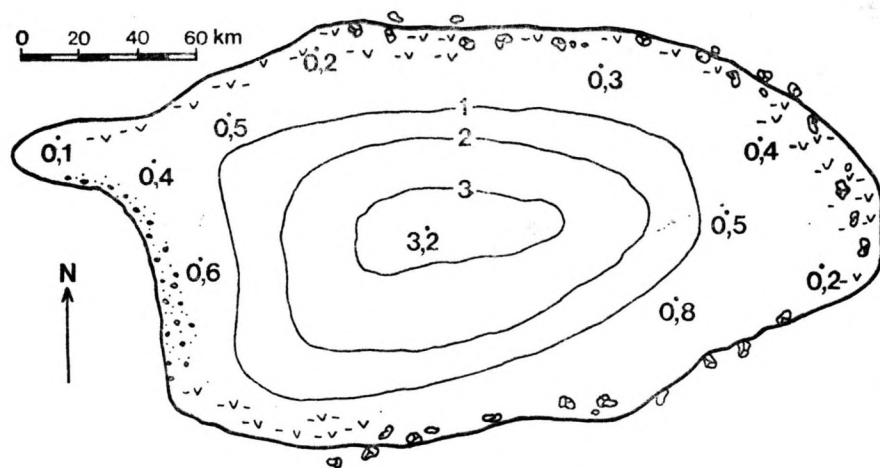
Мало Урсуловачко језеро је настало акумулацијом воде у једном преиздубљеном делу пространог цирка, који се развио на западној страни Велике Островице. У цирк данашњег Малог Урсуловачког језера за време најинтензивније фазе плеистоцене глацијације, спуштао се ледник из Великог Урсуловачког језера. Поред ерозије, за постанак и одржавање језера од значаја је акумулација моренског материјала поред западног приобалног појаса. За време лета Мало Урсуловачко језеро је дугачко 102 m и широко 66 m. Обалска линија му је дугачка 310 m. Поред источне обале развија се бујна хидрофилна вегетација, док је северни део басена засут муљем, лишћем и обореним стаблима. За време високих пролећних водостаја, језеро се повећа, те му дубина достигне 3,5 m. По траговима у приобалном појасу закључује се да током године ниво језера колеба 2 m. Због ерозије моренског материјала и педолошког покривача у непосредној близини језера, његов басен се стално засипа и мења изглед. О-

во утиче на брзо ишчезавање језера и претварање истог у локву. Мало Урсуловачко језеро никада не пресушује. Због тога представља појило за стоку која се напаса у околини.

ШИШКА ЈЕЗЕРА

Групи малих ледничких језера на Бјеласици припадају још два интересантна лимнолошка објекта. То су Велико Шишко језеро и Мало Шишко језеро. До ових се најлакше долази из правца Иванграда, долином Бистрице, кроз село Лубницу, стазом уз поток Суводол ка катуну под Шишком планином. Са Биградског језера на Шишка језера се може доћи стазом поред врха Бендовац и катуна Рива. Из долине Мушовића ријеке и са Пешића језера, на Шишка језера се долази стазом поред катуна Врањак и Релина. Из свих праваца, пут је дуг, а успон велики. То значи да је туристичко--географски положај језера неповољан, што делује ограничавајуће на њихову валоризацију.

Велико Шишко језеро се налази у делу Бјеласице који је познат под називом Шишка, или Шишка планина. Надморска висина му је 1.660 m. Језеро је неправилног елипсастиг облика. За време лета, када су водостаји ниски, дугачко је 350 m и широко 140 m. Обала је слабо разуђена и достиже дужину од 730 m. Површина Великог Шишког језера је 29.080 m², а запремина воде 34.500 m³. За време лета максимална дубина језерске воде је 3,2 m, а при високим пролећним водостајима повећа се на 5 m, уз знатно повећање површине и запремине. За постанак басена значајна су два ледника. Један је полазио из цирка Криви смет, док се други формирао у цирку Малог Шишког језера. Иако релативно кратки, ови ледници су се спуштали 210 до 350 m ниже, те им је ерозивна моћ била велика. Еродирани материјал наталожили су у виду моренских бедема, од којих је изграђена не само непосредна околина, већ и простор око катуна Суводол. Великом Шишком језеру притиче вода падавина и повремене притоке, која се формира у цирку Криви смет. Вода из језера се губи испаравањем и повременом отоком, која се формира само за време највиших водостаја. Током зиме језеро је под ледом. У летњим месецима површински слој воде загреје се до 20°C, али због мале количине и честих промена времена и сама знатно мења. Језеро је појило за стоку, те је потребно спречити засипање басена еродираним материјалом, који доноси повремена притока и спира киша са непосредног слива. У противном и ово језеро ће брзо постати плитководна локва, каквих на Бјеласици има доста.

Сл. 4. Изобатска карта Великог Шишког језера

Мало Шишко језеро је 120 m више и 1 km даље од Великог Шишког језера. Надморска висина му је 1.780 m, дужина 105 m и ширина 65 m. Дужина обале за време ниских летњих водостаја износи 275 m, а максимална дубина 1,7 m. При високим водостајима Мало Шишко језеро се издужи до 200 m, ширина му се повећа на 100 m, а дубина на 3,2 m. Захваћено вегетацијом, Мало Шишко језеро је у одмаклој фази еволуције. Иначе, настало је акумулацијом воде у преиздубљеном делу једног пространог цирка, који је развијен под Јововом главом и отворен у правцу североистока. У правцу северозапада цирк је заграђен моренским материјалом, који се над површином језера диже 2 до 6 m. У најнижем делу овог моренског бедема запажа се долиница некадашње површинске отоке Малог Шишког језера, што значи да је оно у прошлости било пространије и дубље. Околина језера је изграђена од лапоровитих шкриљаца, чијом ерозијом у језеро доспева извесна количина трошног материјала, те се басен засипа, а вода добија тонове жућкасте боје, те је провидност смањена на један метар.

ПЕШИЋА ЈЕЗЕРО

Међу језерима Бјеласице, низом особености истиче се Пешића језеро. До овог хидрографског објекта може се доћи из долине Лима, путем уз Бистрицу и стазом поред Лубнице, уз Јеловицу и Пешића поток. Недавно просечен пут на овом правцу чини Пешића језеро приступачнијим него раније. Из долине Таре до језера води стаза долином Мушовића ријеке, поред катуна Врањак и врха Зекова глава. Прилаз је могућ и из правца села

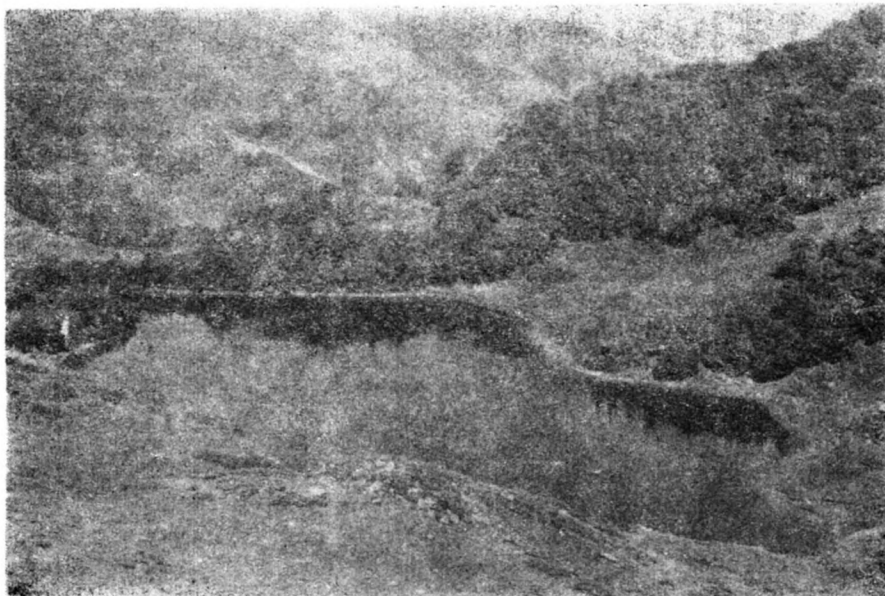
Мајсторовине, катуна под Турјаком, Мокрог поља, Шишке и Релине. Надморска висина Пешића језера је 1.820 m. Настало је акумулирањем воде у цирку изворишног облука Пешића потока. Стране цирку су стрме. Шумске вегетације готово нема, док је травната, бујна и на знатним пространим се коси. Цирк је отворен ка североистоку, где има трагова моренског материјала, кроз који је повремена језерска отока усекла своје корито. За време лета Пешића језеро је дугачко 290 m. Највећа ширина му је 165 m, а просечна 129 m. Обалска линија достиже 800 m, максимална дубина 8,4 m, а просечна 3,2 m. Површина језера је 37.400 m², а запремина воде 120.928 m³. При високом пролећним водостајима, Пешића језеро се издигне до нивоа дна корита отоке. Вода тада испуни и неколико мањих удубљења поред северо-западнoг дела језера, те се сликовитост простора повећава.

Површина и запремина воде испод и између изобата

Изобата у m	Површина у m ²	Запремина у m ³	Изобата у m	Површина у m ²	Запремина у m ³
0	37.400	120.936	0—2	15.920	58.880
2	21.480	62.056	2—4	8.680	34.280
4	12.800	27.796	4—6	6.560	19.040
6	6.240	8.536	6—8	4.160	9.320
8	2.080	416	8—8,4	1.040	416

Пешића језеро се храни водом падавина које се излучују на акваторију и сливају са непосредног слива, чија је површина незнатна. Воду добија и од краће притоке, која настаје од врела у подножју Зекове главе. Издашност овог врела у пролеће достиже 100 l/sec, а у току лета сведе се на мање од 10 l/sec. Вода из језера се губи отоком и испаравањем. Због велике надморске висине и знатне проточности, језерска вода је веома чиста. Максимална провидност достиже 6,8 m. Укупна и карбонатна тврдоћа воде су мале, а количина сувог остатка 80 mg/l. Нитрата, нитрита, амонијака, гвожђа, мангана и угљендиоксида у води нема.

Вода Пешића језера је зеленкасте боје. Светлија је у приобалном, а тамнија у централном делу басена и готово никада се не замути. Температура површинског слоја воде за време лета достигне 17°C, али према дубљим деловима брзо опада до 6°C. На ниску температуру воде утичу велика надморска висина и хладна вода притоке, која ни за време најтоплијих летњих дана не прелази 7°C. Живи свет Пешића језера је сиромашан. Риба нема, иако је било покушаја порибљавања. Далеко од саобраћајница и насеља, у крају који се у прошлости одликовао веома развијеним катунским сточарством, било је и остало појило за стоку и омиљено састајалиште планинара.

Сл. 5. Пешића језеро за време лета

ТУРИСТИЧКИ ЗНАЧАЈ ЈЕЗЕРА

Туристичка валоризација језера уопште, а самим тим и језера Бјеласице, сложен је процес. Захтева комплексну оцену туристичких вредности низа елемената, појава и процеса. Како многи од њих нису довољно проучени и нема одговарајућих података, проблему валоризације убудуће треба посветити већу пажњу. Код језера Бјеласице процењују се оне вредности које могу задовољити рекреативне и излетничке туристичке потребе и омогућити одговарајући садржај боравка на језерима и у њиховом приобалном појасу. На основу досадашњих сазнања језера Бјеласице се морају третирати као локалне и регионалне туристичке вредности. Ово утолико пре што у Црној Гори, постоје већа језера. Изузетак представља Биоградско језеро, које је захваљујући димензијама, повољном туристичко географском положају, одличној саобраћајној повезаности, традицији и вредностима у непосредном и ширем окружењу, туристички потенцијал републике и југословенске контрактивне зоне. Низом особености не заостаје за већим ледничким језерима наше земље. Степен туристичке валоризације Биоградског језера мора се третирати у функцији санације, са посебним освртом на очување високих водостаја за време летњих месеци, јер се тада стиче и низ других услова погодних за туристичка кретања. Биоградско језеро се може развијати као центар стационираног и екскурзионог тури-

зма. С обзиром на добар положај и транзитност саобраћајница у долини Таре, погодује развоју транзитног туризма. Заједно са окружењем омогућује летњу школу у природи, што значи дечји и омладински туризам. У односу на друга језера и друге туристичке вредности у Националном парку Биоградска гора и планине Бјеласице у целини, има функцију централног туристичког пункта. Са Биоградског језера ка околним вредностима могуће је организовати екскурзије различитог времена трајања и основних намена. У том смислу је потребно формирати одговарајућу понуду и концептирати сврсисходну туристичку пропаганду (Станковић, 1989).

Остала језера Бјеласице, која су мала по површини и запремини, одликују се великим амплитудама водостаја, неуједначеним водним билансом, ниским температурама воде, слабом приступачношћу и одмаклим фазама еволуције, представљају комплементарне туристичке вредности. То значи да се могу валоризовати заједно са туристичким вредностима Националног парка Биоградска гора и његовим ширим окружењем. Погодују излетничком туризму кратког задржавања, при чему се не остварују готово никакви економски ефекти. Као елемент обогаћивања садржаја боравка туриста на Бјеласици, њена високопланинска језера своју туристичку функцију испољавају углавном у летњим месецима, те их у том смислу треба и третирати у средствима и акцијама туристичке пропаганде. Велика вредност Националног парка Биоградска гора повећава туристичку препознативост језера на овом простору, што потенцира њихову комплементарност. Због тога се морају проучавати као саставни део географског простора у којем се истовремено стиче низ чинилаца, Међусобне спреге елемената географског простора захтевају научно проверена знања о сваком елементу посебно и свима заједно. Ово важи и за језера Бјеласице, која су еволутивна, налазе се у одмаклом стадијуму преображаја, угрожена су засипањем басена и неконтролисаним губљењем воде и имају малу моћ саморегулације. Чињеница да само језера изворне чистоће воде и приобаља, односно, плански заштићена и сврсисходно уређена језера представљају праву туристичку вредност, намеће се свом јасноћом. Због тога туристичка валоризација језера Бјеласице мора ићи упоредо са мерама и акцијама њихове заштите. Пледирамо на концепцији активне заштите животне средине, која се може применити и на језерима проучаваног простора. Иста се мора примењивати доследно и без компромиса, како би се постигли прави резултати.

Заштита језера Бјеласице не значи само заштиту и валоризацију већих и познатијих лимнолошких објеката. Превентивном заштитом морају бити обухваћена сва језера и њихови сливови, без обзира на величину и садашњи степен туристичке посећености. Заштита језера мора бити саставни део акција заштите и унапређивања природних и створених вредности. Националног

парка Биоградска гора у целини. Међусобни односи са ближом и даљом околином су вишеструки, сложени и комплементарни. Одређени су временом, местом, односима живе и неживе природе, степеном људских позитивних и негативних захвата и савременим степеном еволуције. Заштита језера Бјеласице не сме се поистоветити само са заштитом ради туристичке валоризације, већ је део очувања природне равнотеже у целини. Заштита језера се не сме посматрати као део конзервације. Заштита и унапређење морају бити такве да максимално служе виталним потребама људи. Наглашавамо да заштита природе Бјеласице и језера у њој, не сме бити циљ сама себи, већ таква да омогућује најрационалније коришћење за потребе туризма, научних истраживања, едукације, спортског риболова, спортова на води и излетништва. При томе су недопустиве штетне последице у развоју екосистема у смислу вештачког уношења нових биљних и животињских врста, као и фаворизовање једног корисника над другим. Акције заштите језера не значе њихово обавезно преиначавање до те мере да се првобитно стање димензија, изгледа, водног биланса, термичког режима, хемизма, проточности, еколошких процеса и слично, не могу више препознати. Морају се до детаља поштовати одредбе закона којим се регулишу људске делатности у Националном парку Биоградска гора. У том смислу мора се истичати да је заштита најцелисходнија ако се изводи са најмање поремећаја природне равнотеже и постигне максимум очуваности постојећих односа. Заштита не сме последично да прати развој привредних и друштвених делатности. Она мора да представља планирање које претходи развоју. Спречавање деградације језера, као превентивна акција, много је боља и ефикаснија, од санирања последица већ нарушене равнотеже. Планирање заштите језера, за потребе комплексне валоризације, која се мора посматрати не само кроз економске, већ и кроз ван економске ефекте, које претходи развоју, може се каналисати ка јасно жељеним циљевима. За разлику од тога, санирање последица, скуп је и мукотрпан посао са низом непознатих и непредвидивих појава, посебно код језера која су у одмаклој фази еволуције и на којима је већ дошло до извесних природних поремећаја. Језера планине Бјеласице су онакво и онолико природно богатство и туристичка вредност, какав је однос човека и друштва према њима (Крстић, 1974).

ЛИТЕРАТУРА

1. Милојевић, Ж. Б. (1934): Чрна прст, Бјеласица и Пелистер. Посебна издања Географског друштва, свеска 16, Београд.
2. Станковић, М. С. (1975): Планинска језера Црне Горе, Друштво за науку и умјетност Црне Горе, Посебна издања, књига V, Одјелене природних наука, књига 5, Титоград.

3. Петровић, Ј. (1970): О проблему заштите глацијалних језера у Црној Гори. Фонд стручних докумената Републичког завода за заштиту природе СР Црне Горе, Титоград.
4. Јањић, М. (1956): Узроци губљења воде Биоградског језера. Записници Српског геолошког друштва за 1954. годину, Београд.
5. Станковић, М. С. (1976): Прилог познавању проблема санације Биоградског језера у Црној Гори. „Водопривреда“, број 42, Југословенско друштво за одводњавање и наводњавање, Београд.
6. Станковић, М. С. (1989): Језера Југославије. „Стручна књига“, Београд.
7. Крстић, Б. (1974): Активна концепција заштите природе, Заштита природе СР Србије. Посебна издања Републичког завода за заштиту природе СР Србије, књига 4, Београд.

Stevan M. Stanković

TOURISTIC FEATURES OF THE BJELASICA LAKES

Summary

Situated among the rivers of Lim, Tara, Ravna Rijeka and Bistrica, Bjelasica mountain was subject to two glaciations in the Ice Age. Thus, its glaciers are greatly important for contemporary morphology of the mountain and the genesis of a number of hydrographic entities among which lakes assume a special place. The lakes settled in cirques and terminal basin during different evolutionary phases and therefore require concentrated research and appropriate evaluation in terms of their attractiveness to visitors all the more so as they have a specific value for the National Park of Biogradska Gora, and are likely to enrich overall touristic offer.

Lakes of the Bjelasica — Biogradsko, Pešića, Veliko Ursulovačko, Malo Ursulovačko, Veliko Šiško and Malo Šiško — are small in both the terms of area they occupy on the volume, have quite heterogeneous water balance and are hardly accessible in the winter; but they represent a complementary touristic feature of the mountain. This means that, on their own, they would hardly influence the decision to visit the Biogradska Gora National Park. Therefore, these lakes have to be evaluated together with other existing potentials whose value they increase, thereby leading to a wholesome offer and more appropriate advertising.

The majority of the Bjelasica lakes have local and regional touristic potential because the Republic of Montenegro has a number of larger and more picturesque lakes. A sole exception is Biogradsko lake which assumes a better position on the republic of Yugoslav scale owing to its favourable geographic location, excellent traffic connections and size. Due to a number of its features, especially the attractiveness of its immediate surroundings, this lake cannot be said to lag behind any of the great glacial lakes in the country. The degree of its adequate evaluation will be a function of reconstitution works with the special emphasis on the maintenance of high water levels in the summer, the season when great many factors aggregate to enhance development of tourism.

As hydrographic entities of specific touristic value, lakes of the Bjelasica should be granted special protection status because it is only a genuine and well cared for nature that features actual touristic potentials.

